

Esineet kodin peilinä

– tarinoita, tunteita ja hyvinvointia

Teksti: Sinikka Olkola

Sinikka Olkola

”Mielestäni koti on siellä, mistä ei ole ikävä minnekään.” Näihin sanoihin kiteytyy mielestäni hyvin kodin syvin olemus. Sana ”koti” herättää meissä useimmissa kuitenkin erilaisia tunteita ja mielikuvia. Koti voi olla kaipuuta menneeseen, onnellisia hetkiä nykypäivässä tai kenties kaipuuta tulevaisuuteen. Asunnon muuttaminen kodiksi tapahtuu personalisoinnilla eli asunto otetaan haltuun omilla tärkeillä esineillä. Käsintehty tai itse tehty käsityötuote erottui aineistosta merkittävänä ja sitä pidettiin arvossa myös kulttuurin säilyttämisen ja omien juurien tiedostamisen takia. Kertakäyttökulutuksen keskellä on havaittavissa kaipuuta pysyvyyteen ja vanhan tavaran arvostus on nousussa.

Koti ympäristönä on erityinen paikka, se sallii yksityisyyden ja siihen liittyy paljon tunteita. Kodin tunteessa yhdistyvät fyysinen ja psyykinen kokemus eli koti ei ole pelkästään fyysinen tila, vaan siihen liittyy turvallisuuden tunne ja siellä voi tuntea hallitsevansa omaa elämäänsä. Koti on aina jollakin tavalla yksityinen ja perhekeskinen. (Saarikangas 1998.)

Artikkeli pohjautuu käsityötieteen pro gradu-tutkielmaani. Tutkimusaineisto hankittiin sanomalehdissä julkaistun kirjoitelmapyyntöä avulla, jonka otsikkona oli ”Rakkain esine”. Tutkimus toteutettiin keväällä 2007. Teemakirjoittamisen avulla halusin selvittää, miksi kotona säilytetään erilaisia esineitä. Toisaalta olin kiinnostunut siitä, onko esineen alkuperällä tai valmistustavalla vaikutusta merkitysten muodostumiseen ja mikä vaikutus esineillä oli kodin personalisoinnissa ja ihmisten hyvinvoinnissa. Aineistosta osa oli pintapuolista, tällöin tyydyttiin kuvailemaan mielivärejä ja sisustusta yleisesti, osa vastauksista oli hyvin syvällisiä pohdintoja esineiden merkityksistä ja niihin liittyvistä ihmissuhteista. Teksteistä oli havaittavissa kirjoittajien intensiivinen syventyminen aiheeseen ja monissa teksteissä oli hyvin tunnepitoinen sisältö. Aineiston kokonaismäärä oli 40 sivua ja kuvailisin aineistoa hyvälaatuiseksi. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.

Lähestyin tutkimustani ympäristöpsykologisesta näkökulmasta, jossa korostetaan ympäristön fyysisten, psyykkisten ja kulttuuristen elementtien yhteen kietoutumista. Ihmisen ympäristö ei ole pelkästään objektiivinen, tosiasioiden maailma vaan siihen liittyy aina koettu, muistettu ja kuviteltu maailma. Ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutteisessa suhteessa ihminen pyrkii muokkaamaan ympäristöään itselleen sopivaksi, toisaalta ympäristö vaikuttaa meihin aistien välityksellä. Lapsi ottaa haltuun lähiympäristöään ja vanhus yrittää säilyttää itsenäisyytensä ja identiteettiään kotinsa ja asuinympäristönsä avulla.

Psykologinen näkökulma ilmenee ihmisten ja esinemaailman välisessä tulkinnassa ja esineillä voi olla välineellinen tai symbolinen merkitys. Psykologinen ympäristö on subjektiivinen ja siten jokaiselle yksilölle erilainen. Ympäristösuhde muotoutuu myös erilaisten toimintojen ja harrastusten kautta. Persoonallisuus ja identiteetti kuuluvat osana ympäristön haltuun ottamiseen. (Aura & Horelli & Korpela 1997; Tapaninen & Kotilainen 2002.)

Koti identiteetin luoja

Tilasta tehdään koti elämysten ja kokemusten avulla, jolloin saavutetaan tunne siitä, että koti on minun ja minä kuulun kotiin. Koti säilyttää muistoja, se antaa juuret ja säilyttää tunteen jatkuvuudesta. Koti ei ole pelkästään perheyhteisö, vaan se merkitsee samaistumista asumisyhteisöön ja vuorovaikutusta siinä. (Dovey 1985.)

Sisustaessaan ja kalustaessaan uutta kotiaan ihminen tekee matkan menneisyyteensä ja arvioi, mitkä esineet kodissa tuntuvat tärkeiltä asettaa esille ja mitkä viedään säilöön vintille tai kellariin. Kodin esineiden rooli korostuu, sillä niihin liittyy paljon symboliarvoa ja niiden tärkein tehtävä on vahvistaa omaa identiteettiämme, kuten myös vastaajani totesi: ”Tällöin esineet luovat sellaisen tunnelman, että tämä on minun koti, tämä on minun valtakunta, minun omaa aluetta. Ne antavat mielenrauhaa, ja minulle ainakin esineiden erilainen järjestys järkyttää mielentilaani.” Tilasta tulee koti vasta elämysten ja kokemusten kautta. Koti on mentaalinen tila, jossa esineet luovat erilaisia tunnetiloja ja ylläpitävät muistoja sekä kertovat tarinaansa asukkaalle historiasta. (Saarikangas 1998.)

Tutkimuksessa korostui omien, rakkaiden ja tärkeiden esineiden merkitys kodin tunnun syntymisessä. Yksi vastaaja totesi myös, että ”ei esineitä voi rakastaa vaan kodin tekevät ihmiset”. Kotiin liittyy aina ajallinen

näkökulma, sillä se muuttuu ihmisten ja ympäristön välisten suhteiden myötä. Ihmisen elämänkaari ja perhesuhteet vaikuttavat myös esinesuhteisiin ja arvostuksiin. Koteja on monenlaisia: lapsuuden koti, opiskelija-asunto, sinkkukoti tai perheen ensimmäinen yhteinen koti, aikuisiän ja vanhuuden koti. Vastaajat kuvailivat lapsuudenkodin muistojaan ja kertoivat, kuinka voivat kuulla keinutuolin jalasten narinan tai kellon tikityksen sekä aistia lapsuudenkodin tuoksun. Myös perheen ensimmäistä yhteistä kotia pidettiin merkittävänä ja sen esineitä haluttiin säilyttää taas tuleville sukupolville. Esineiden merkitysten kokemisessa ei ollut havaittavissa eroja eri-ikäisten välillä.

Esineiden merkitykset ilmenivät tutkimuksessani kaikkein vahvimmin ihmisuhteissa, jotka liittyivät edesmenneisiin läheisiin, perheenjäseniin, ystäviin ja työtovereihin. ”Sain ne äidiltä täyttäessäni 40 v. Otan ne merkittävillä hetkillä esille ja aina muistan miten koskikaan äidin sanat ”en elä kun Sinä täytät 50 v”. Näin kävi. Tämä kipeä ja lämmin muisto tekee kodin kodiksi minulle. Tiedän kuka olen, mistä olen - minulla on ollut rakastava äiti ja lapsuus koti.” Esineet herättivät muistoja ja elämyksiä, ne kertoivat juurista ja perinteistä ja ne yhdistivät menneen ja nykyajan toisiinsa. Merkittäviä kokemuksia olivat myös yhteiset matkoihin tai harrastuksiin liittyvät muistot, joita esineet konkretisoivat.

Esineiden merkitys kodin personalisoinnissa

Jokainen tietää, että uusi koti ei alkuun tunnu kodilta. Asunnon muuttaminen kodiksi tapahtuu personalisoinnilla eli asunto otetaan haltuun omilla tärkeillä esineillä. Ihminen voi siis asua jossakin tilapäisesti tuntematta asuntoa kodikseen. (Aura ym. 1997) Koti on myös paikka, joka kertoo arvostuksistamme ja arvoistamme sekä elämäntyylistämme ja se on nk. julkinen kuva itsestämme. Kodilla ja sen esineillä voidaan viestiä ympäristölle myös sosiaalista arvoasemaamme ja statusta. (Duncan 1985; Horelli–Kukkonen 1993.)

Oma tila antaa mahdollisuuden toteuttaa omia haaveitaan ja unelmiaan ja muokata ympäristöstään itselleen sopivan ja tarkoituksenmukaisen. ”Vaikka talo palaisi, niin kyllä uudesta asunnosta tulisi varmasti jälleen koti, kun sen uuden paikan tavarat saisi koottua yhdessä ympärillä olevien ihmisten kanssa”, totesi eräs vastaajani. Personalisointi koettiin merkittävänä tekijänä kodin viihtyvyyden luomisessa. Koti edustaa asujansa kulttuurisia arvoja sisältäen persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin. Yleisesti pidettiin tärkeänä, että perintö-

esineet kulkevat mukana suvulta toiselle. Jokaisella on jossakin vaiheessa edessään luopuminen lapsuuden kodistaan ja oman kodin perustaminen. Omaan kotiin haluttiin esineitä lapsuuden kodista ja muistoja eletystä elämästä, olipa sitten kyse nuoresta, joka muuttaa omaan ensimmäiseen kotiin tai luopumisesta esim. avioeron yhteydessä. Esineillä voitiin muokata itselle mieleinen paikka ja ne loivat myös turvallisuuden tunnetta. Nuoremmat vastaajat pohtivat kirjoitelmissaan, onko opiskelija-asuntola koti ja yleisesti todettiin, ettei se ole, sillä asuntolasta puuttuu kodille tyypillinen oikeus hallita omaa elintilaansa.

Avioeron yhteydessä haluttiin etupäässä luopua yhteisistä, muistoja tuovista esineistä, mutta toisaalta haluttiin myös säilyttää jotakin yhteisiltä vuosilta. Kuoleman jälkeen vaalittiin omaisen muistoa ja vastauksissa oli aistittavissa vahvaa tunnelatausta. Perheen yhteinen koti oli myös kompromisseja eri jäsenten välillä ja kaikkien toiveita pyrittiin noudattamaan. Siksi kotia ei mielletty sisustuslehtien mallikodiksi, vaan tärkeämpää oli se, että eletty elämä näkyy. Kuitenkin jossakin vastauksessa korostettiin esteettisyyden merkitystä esine- ja tuotevalinnoissa ja tyyliin sopimattomat esineet joutivat piiloon tai niistä luovuttiin kokonaan. Muutamalle vastaajalle tieto siitä, että rakas esine on jossakin tallessa ja sen voi kaivaa esille tarvittaessa, oli mielihyvää tuottava asia.

Käsityö kulttuurin säilyttäjänä

Käsityö on traditiota ylläpitävä ja kehittävä voima, joka kuuluu kansalliseen identiteettimme (Anttila 1992). Käsityö on eräs tapa etsiä juuriaan, mutta myös tapa säilyttää omaa kulttuuria. Esineiden käytettävyys, monet materiaalit ja tekniikat siirtyvät sukupolvilta toisille ja käsityön kieli on yhteinen monille kulttuureille ja sitä ymmärretään yli kansallisten rajojen. (Ihatsu 2006.)

Aineistoni perusteella käsitöitä arvostettiin yleisesti ja niitä haluttiin säilyttää muistoina. Käsintehtyä arvostettiin esineen laadun perusteella, mutta myös muistona aikakaudesta ja tekijöiden ammattitaidosta. Arvostus tekijää ja hänen työtään kohtaan oli joillakin vastaajilla tärkeämpi kuin itse valmis tuote: ”On vain yksi huonekalu, jota en vaihtaisi tai antaisi pois. Isän tekemä senkki. Se on puinen ja noin 60–vuotta vanha. Sitä on vähän entisöity, mutta siinä on vielä pieni halkeama. Isä on kuulemma rakentanut siihen aikoinaan salalokeron, mutta en ole sitä löytänyt. Mielestäni se on kauniin värinen ja muotoinen ja sen ruskea väri sopii kokonaisuuteen. Mutta ennen kaikkea juuri siitä vain jostain syys-

tä huokuu kauheasti isä...” Käsintehty tai itse tehty käsityötuote erottui aineistosta merkittävänä ja sitä pidettiin arvossa myös kulttuurin säilyttämisen ja omien juurien tiedostamisen takia. Myös huonokuntoisia tavaroita säilytetään, sillä ne kertovat eletystä elämästä ja niillä on sielu. Esineet jäsentävät omia, perheen ja suvun vaiheita ja esineiden avulla pystytään takaamaan jonkinlaista muuttumattomuutta ja pysyvyyttä. Esineiden raaka-aineet huomioitiin myös ja niissä korostui materiaalien luonnonläheisyys. Vastaajat kuvailivat käsintehtyjä tuotteita mm. että se on ”jonkun tekemä tai se on hyvää, kotimaista käsityötä tai suomalaista umpipuuta”. Kertakäyttökulutuksen keskellä on havaittavissa kaipuuta pysyvyyteen ja vanhan tavarahan arvostus on nousussa. Myös mainintoja kulttuurihistoriallisesta merkityksestä oli muutamassa vastauksessa ja erityisenä säilyttämisen kohteena mainittiin kellot, koska ne symboloivat mm. mennyt aikaa. Vastauksissa näkyi myös suuntautuminen tulevaisuuteen eli tämän päivän kulttuurin halutaan jatkuvan tuleville sukupolville. On tärkeää luoda myös perheen omia perinteitä ja varmistaa niiden jatkuvuus.

Esineet hyvinvoinnin välineinä

Hyvinvointi liittyy aineelliseen ja henkiseen ulottuvuuteen ja laajimmillaan sitä voidaan kuvata ihmisen kokonaisvaltaiseksi elämäntilanteeksi. Kyky kontrolloida yksityisyyttä on tärkeää hyvinvoinnille, identiteetille ja elinkelpoisuudelle ja sitä voidaan pitää kulttuurisesti laajalle levinneenä tarpeena. Ihmisten arvostukset määräävät tarpeiden suuntaa eli ihminen luo tyydyttävät tarpeensa omien arvostustensa mukaan. (Allardt 1976; Altman & Chemers 1980).

Esineet tarjosivat mielihyvän kokemuksia elämyksien ja tunteiden kautta ja ihminen saattoi kokea olevansa onnellinen ja turvassa omien esineidensä keskellä. Hyvinvointi liittyi ihmisuhteisiin, yhteisiin kokemuksiin matkoilta, harrastuksiin ja käsillä tekemiseen. Tekeminen koettiin rentouttavana ja työn tulos oli itselle tärkeä. Omista käsitöistä luopumista pidettiin vaikeana. Lahjoja pidettiin osoituksena välittämisestä ja niihin liittyi yleisesti arvostusta, vaikka lahjan valinta olikin joskus epäonnistunut. Muistojen ja juurien avulla voitiin vahvistaa identiteettiä, jota pidettiin tärkeänä elämäntilanteeseen vaikuttavana asiana.

Kälviäinen (2005) on perehtynyt käsityöhön liittyviin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Hänen mukaansa henkiseen hyvinvointiin voidaan liittää esteettinen kokeminen ja mahdollisuus rauhoittumiseen. Esineiden katseleminen ja käyttäminen tuottavat

mielihyvää, joka on oleellista hyvinvoinnin kannalta. ”Ilman rakkaita esineitä koti ei olisi minulle koti, vaan jonkinlainen steriili näyttelytila vailla muistoja, vailla menneisyyttä. Joku tuttava sanoi kotini muistuttavan kauppa: esineitä on niin paljon, mutta minulle jokainen esine kertoo jotakin, muistuttaa jostakin. Luo lämpöä ja turvallisuutta.” Vastajaani korostivat esteettisyyttä esineen valintakriteerinä, mutta vastauksista oli tulkittavissa myös vahvat tunteet, jotka tekivät kuluneestakin esineestä kauniin. Vaikka kauneutta arvioitiin sanoilla ”karhea, kulunut, elämää nähnyt, ei sovi tyyliin”, kuitenkin esineen todettiin olevan kauniin lähinnä ihmissuhteen kautta. Kotiin hankitaan myös uusia esineitä, jotka voivat olla hyvinkin tarkkaan harkittuja yksityiskohtia ja miellyttävät muodollaan, materiaalillaan ja väreillään. Esteettisyys liitettiin enemmän tekstiileihin, joiden avulla voitiin luoda tunnelmaa, viihtyvyyttä ja rauhaa kotiin. Esineestä luopuminen koettiin helpommaksi, jos siihen ei liittynyt tarinaa.

Lähteet

- Allardt, E. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.
- Anttila, P. 1992. *Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Altman, I. & Chemers, M. 1980. *Culture and environment*. Monterey, Calif: Brooks.
- Aura, S. & Horelli, L. & Korpela, K. 1997. *Ympäristöpsykologian perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Dovey, K. 1985. *Home and homelessness*. Teoksessa I. Altman & C. M. Werner (eds.) *Home environments*. New York: Plenum Press. 33–64.
- Duncan, J.S. 1985. *The house as symbol of social structure. Notes on the language of objects among collectivistic groups*. Teoksessa I. Altman & C. M. Werner (eds.) *Home environments*. New York: Plenum Press. 133–151.
- Horelli-Kukkonen, L. 1993. *Asunto psykologisena ympäristönä. Asunnon vuorovaikutusta koskeva tutkimus pientalojen itsesuunnittelukokeilun valossa*. Espoo: Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiasaston tutkimuksia 3.
- Ihatsu, A-M. 2006. *Käsityö-uusiutuva luonnonvara*. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Helsingin yliopisto. Käsityönopettajien koulutus, 19–30.
- Kälviäinen, M. 2005. (toim.) *Käsityö-yrityshyvinvointi: uusia liiketoimintapolkua*. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö. KTM julkaisuja 9/ 2005.
- Saarikangas, K. 1998. *Tilan tekijät*. Teoksessa A. Elovirta & V. Luukkainen (toim.) *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Jyväskylä: Gummerus, 183–204.
- Tapaninen, A. & Kotilainen, H. 2002. *Ympäristö on osa hyvinvointia*. Teoksessa Tapaninen, A. & Kauppinen, T. & Kivinen, M. & Kotilainen, H. & Kurenmiemi, M. & Pajukoski, M. (toim.) *Ympäristö ja hyvinvointi*. Porvoo: Ws Bookwell, 85–153.

